

מתקנים וחומרים מסוכנים - סכנה קיומית למדינת ישראל

כמעט הכל כבר פורסם. מי אחראי למחדל? ומה ניתן לעשות לתיקון המצב?

מאת דורון טל

אישור הפעלה וללא רשיון בניה, תוך סיכון ממשי של הציבור הרחב.

מי הגורם האחראי למחדל?

להלן קביעת מבקר המדינה, כפי שפורסמה במאי 2004: "המשרד לאיכות הסביבה טרם גיבש תורה סדורה מקיפה למניעת אירועי חומ"ס ולא פעל לחקיקה בהתאם." הדבר נראה חמור במיוחד, משום שבשנת 1993 הטילה הממשלה על המשרד לאיכות הסביבה להיות הגורם האחראי לריכוז ולתיאום כל פעילות בנושא חומ"ס במדינת ישראל. מבקר המדינה פרסם באפריל 2001 דו"ח 51(ב) שניתח את גורמי הסיכון תחת הכותרת: "עמידות מבנים ותשתיות ברעידות אדמה".

חלק ממצאיו מתייחסים למכל האמוניה:

"לפי סקר סיכונים שעשתה הרשות לפיתוח

אמצעי לחימה-רפא"ל, אם יתבקע המכל צפויים

אנשים הנמצאים במרחק של עד 12.7 ק"מ,

להיפגע, בדרגות חומרה שונות - על-פי התנאים

המטאורולוגיים שישררו באותה עת. לפי סקר

הסיכונים שעשתה רפא"ל, אם יתבקע המכל,

צפויים אנשים הנמצאים במרחק של עד שלושה

קילומטר ממנו למות".

"עוד הועלה, כי חברה א' בנתה את המכל שלא על-פי היתר הבנייה שקיבלה, ובין היתר הגדילה את נפחו ושינתה את שיטת הביסוס שלו ללא

דו"חות מבקר המדינה מעלים שורה של מחדלים חמורים ביותר, המחייבים שינוי מערכתי כולל במדינת ישראל. כמעט ואין תחום מתחומי ביקורתו של המבקר שלא נמצאו בו ליקויים חמורים ביותר, היורדים לשורש שלטון החוק, המנהל התקין והביטחון האישי של האזרח. המחדלים הללו מתמשכים מזה שנים, תוך התעלמות מוחלטת מדו"חות קודמים של מבקר המדינה.

מאמר זה יסקור את הטיפול בנושא חומרים מסוכנים (חומ"ס), כפי שנחשף בדו"ח מבקר המדינה מס' 54 (ב) (עמ' 53-84). באופן ספציפי יותר, הדו"ח מתייחס למיכל אמוניה בנפח 14,300 טון, הנמצא בנמל חיפה.

דו"ח זה מתבסס - בין היתר - גם על ממצאי דו"ח פנימי של מבקר עיריית חיפה משנת 2002 שקבע, כי ב- 18.12.2000 חברת חיפה כימיקלים בע"מ הגישה בקשה לאישור של מיכל האמוניה. מליאת הוועדה המקומית לתכנון ובנייה דנה בבקשה זו, והחליטה לאשר אותה רק אם ימולאו 14 תנאים, כמפורט בדו"ח הביקורת. עד לסיום ביקורת מבקר עיריית חיפה, לא הוגשה בקשה ולכן לא הוחל ברישוי המתקן. מתקן זה היווה וממשיך להוות, לדעת שירותי הכיבוי, סיכון חריג מאז שנבנה בשנת 1987 ועד היום, שנת 2005. המתקן פועל ללא

"התרחיש הבודד" שתואר במילים מדעיות מצמררות על-ידי פרופסורים מכובדים מן הטכניון, **עמוס נוטע ויצחק סגל**, התייחס לאסון המוני אשר עלול להתרחש במקרה של פגיעה בתקרת מכל האמוניה הענקי, המוצב במפרץ חיפה, וכך הם כתבו: "עם הפריצה ימריאו בהבזק הראשוני 100 עד 400 טון אמוניה. נניח שקירות המגן לא נפגעו והם יכילו את הכמות הנותרת של האמוניה. ההבזק הראשוני יוצר 'איזור סיכון' של 1 עד 20 ק"מ, בהתאם למצב המטרולוגי. באיזור זה יפגעו (מוות או נזק בלתי הפיך) 50% מהאוכלוסייה, בשהייה מרבית של חצי שעה. במקרים הקיצוניים, האוכלוסייה בסיכון תגיע ל-100 עד 200 אלף נפש". אין צורך לומר, שמדובר בתרחיש מעורר חלחלה, השווה בעוצמתו לפיגוע גרעיני.

המסקנה היא **שבמקרה אסון, כל מי שיימצא בטווח הסיכון ייפגע. לא תהיה כל אפשרות לפנות נפגעים, גם לא יהיה לאן ועל-ידי מי.** צירי התנועה ייחסמו, מערכות התקשורת יקרוסו, לא יהיו מספיק צוותים שיצליחו להיכנס לשטח הנגוע, כי מסיכות האב"כ הרגילות אינן יעילות לאמוניה וצריך חליפות מיוחדות, שבקושי ישנן. לא ימצאו מספיק מיטות ומתקני טיהור וגם לא תהיה כל אפשרות להוציא במהירות מהשטח הנגוע עשרות אלפי אנשים ולהובילם. כל הנפגעים יגססו באלפיהם (אמוניה פוגעת בריריות) מבלי שתהיה להם כל יכולת ו/או אפשרות ו/או סיכוי להושיט להם עזרה.

אישור הוועדה לייעוץ ובלא שעדכנה את החישובים הסטטיים שמסרה חברה א' לוועדה המקומית חיפה, כנדרש בתקנות התכנון".

"במועד סיום הביקורת, נובמבר 2000 - שנתיים לאחר השלמת סקר הסיכונים האינטגרטיבי - טרם אכפו הוועדה המקומית ואיגוד ערים חיפה על חברה א' את יישום האמצעים האמורים, וטרם ניתן היתר בנייה למְכַל האמוניה ולמתקנים סביבו במתכונתם הסופית. יש לראות בחומרה את העובדה, כי הוועדה המקומית חיפה לא נקטה הליכים משפטיים נגד חברה א' (חיפה כימיקלים – ד.ט.) ולא הפסיקה את הפעלת המְכַל".

שמונה חודשים שכב דו"ח המבקר משנת 2001 במגירות והעלה אבק, ואיש לא התרגש מהכתוב בו. כך גם הדו"חות הבאים עד היום, אף לא אחד משרי הממשלה התעניין בהם. מי שהנם כיום פעילים מתנדבים **בעמותת אומ"ץ** קראו בחלחלה את ממצאי מבקר המדינה והחליטו כי על ממצאים אלו לא ניתן לעבור בשתיקה. עוד בדצמבר 2001, בתקופה שבה החל סדאם לאיים בפגיעה בישראל, פנה **שבתאי עזריאל**, חבר העמותה, במכתב "דחוף ביותר" אל ראש הממשלה, שר הביטחון, השר לביטחון פנים, שר המשפטים ומבקר המדינה. כותרתו של המכתב היתה: **"סכנה אקוטית למדינת ישראל במקרה של התקפת טילים"**. במכתבו כתב שבתאי בין היתר: "מצ"ב מסמכים המתארים תרחיש בודד במפרץ חיפה.. די בהתקפת טילים מרוכזת מצד חיזבאללה כדי להביא לשאלה קיומית למדינת ישראל ועליכם להביא עובדה זו בחשבון בשיקולי התגובה למעשי האיבה."

הפרופסורים מהטכניון "תמהונים".

מגעים עם משרד ראש הממשלה

בדצמבר 2001 זומן **שבתאי** לפגישה עם **אלכס גולדנבורן**, המשנה למנכ"ל ראש הממשלה. הוסכם על דעת כל משתתפי הדיון כי "מדובר בפצצת זמן", לנוכח העובדה שהטיפול בנושא התפזר בין 14 - 20 גופים ורשויות, לפיכך, הוצע להקים רשות לאומית לחומרים מסוכנים. בסיום הדיון הובהר ל-"אזרחים המודאגים" כי מעתה העניינים יועברו לטיפול המשרד לאיכות הסביבה.

בינואר 2002 פנה נשיא הטכניון לשר לאיכות הסביבה והביע דאגתו במכתב אליו צורפו **חתימות של 30 פרופסורים**. כמו כן, התקיימו פגישות במשרד לאיכות הסביבה וגורמי ממשל נוספים. בסוף חודש פברואר 2002 הגיבה חיפה כימיקלים וטענה כי לא נשקפת כל סכנה במידה ואמוניה תיפלט, מאחר ויש לחברה אמצעים למנוע את ההתאדות. לאור טענה זו סוכם כי ייערך ניסוי התאדות אמוניה בנוכחות מדענים. אולם כמה ימים לפני מועד הניסוי במרץ 2002 הוא בוטל בנימוק של חסיון "מטעמים משפטיים ובטחוניים".

במהלך פעילות המחאה שלו שלח שבתאי כמה מאות מכתבים ומסמכים לגורמים שונים כגון ח"כים, ראשי רשויות מקומיות באזור הקריות, גורמי ביטחון, מדענים, אנשי איכות הסביבה ואחרים. תחושתו הייתה כי הוא התעמת עם כוחות מאד חזקים. אנשים לא היססו לומר לו כי עדיף להתרחק מכל מעורבות. ראש העיר דאז, **עמרם מצנע**, סרב להתייחס לדברים וכינה את

איום בתביעה

ביולי 2002 שלח עוה"ד אבי פילוסוף, המכהן כיו"ר חיפה כימיקלים וכיועצה המשפטי, מכתבי התראה בתביעת נזיקין אל נשיא הטכניון, הפרופסורים **עמוס נוטע**, **יצחק סגל**, **אבי קירשנבאום** ואל שבתאי עזריאל בניסיון להשתיק אותם. עורך הדין של חיפה-כימיקלים, טען ש"הנושא הזה תלוי ועומד בבית משפט השלום בחיפה" ולכן, צריך לתת לבית המשפט לבדוק את הדברים. אבל יש מי שדואג כי בבית המשפט העניינים ימשכו בעצלתיים ותחת מטריית ההשתק הנובע מעצם קיומם של הליכים משפטיים העניין תקוע מזה שנים.

הקמת רשות לאומית

כאשר **פרופ' יהודית נאות ז"ל** התמנתה לשרה לאיכות הסביבה, פנה אליה שבתאי בהצעה לטפל בהקמת רשות לאומית לחומרים מסוכנים, ולא נענה. גם פניותיו לגורמי ממשל נוספים לפעול בכיוון זה נידחו על הסף. דרישות חוזרות ונשנות של שבתאי, לפרסם את המסקנות במלואן או בחלקן לא הועילו. השרה נאות ז"ל השיבה לשבתאי כי החיסיון חל בשל יוזמתו ולכן עליו לבוא בטענות רק לעצמו. ביוני 2004 פורסמו בידיעות אחרונות דברי ד"ר מוטי סלע מהמשרד לאיכות הסביבה: "**אם יפגע מפעל ובו חומרים מסוכנים ברעידת אדמה, יהווה הדבר גזר-דין מוות לרבים מאלה שניצלו מהרס בניינים ונותרו ללא קורת גג**". פרט לאמירות והכרזות מסוג זה המשרד לאיכות הסביבה לא פעל ואיננו פועל למיטב ידיעתנו להקטנת

הסיכונים הנובעים ממכל האמוניה.

דו"ח חסוי

ביום 4.8.04, התפרסמה ב"הארץ" ידיעה מאת גדעון אלון ובה נאמר בין השאר: "דו"ח חסוי של ועדה פרלמנטרית, שבדקה את מצב המתקנים האסטרטגיים הביטחוניים והאזרחיים בישראל, חושף מחדלי אבטחה חמורים בעשרות מתקנים ברחבי הארץ. הדו"ח, שיועבר היום לידי ראש הממשלה אריאל שרון, ולחלק משרי הממשלה הוכן על-ידי ועדה מיוחדת בראשות ח"כ אפרים סנה (עבודה) והח"כים עמרי שרון (ליכוד) ואריה אלדד (האיחוד הלאומי). הוועדה הוקמה בעקבות פיגוע ההתאבדות הכפול בנמל אשדוד במארכס, שבו נהרגו 10 בני אדם. הוועדה בדקה בביקורי פתע את רמת האבטחה של כ-80-60 מתקנים ברחבי הארץ ומצאה ליקויים רבים. הוועדה קובעת בדוח החסוי כי הלקחים מניסיון הפיגוע שהיה באתר הגז פי גלילות באוגוסט 2002 לא יושמו עד היום בכל מתקני הגז, הדלק והמפעלים הכימיים ברחבי הארץ... דוח הוועדה גם מצביע על 154 מפעלי תעשייה אזרחיים העוסקים בייצור כימיקלים וכדומה, שפגיעה בהם עלולה לגרום לתוצאות הרסניות, אבל הם אינם כלולים ברשימת המפעלים האסטרטגיים שמערכת הביטחון מנחה אותם לגבי סידורי הביטחון והבטיחות הנדרשים.

פתרונות מוצעים

לדעת פעילי עמותת אומ"ץ דרושה רפורמה שתאפשר פתרון של הבעיות אשר הועלו בדו"חות מבקר המדינה. אחד הפתרונות שהצענו

היה להגיע להסכמה בין הציבור, רשויות השלטון והתעשייה עתירת החומ"ס. ניסחנו "אמנת חומ"ס" כמתווה לפתרון אפשרי. ניסינו להידבר שוב עם אנשי המשרד לאיכות הסביבה חרף נסיונו המר של שבתאי. לאחרונה פנה יו"ר אומ"ץ, אריה אבנרי, אל השר שלום שמחון אשר הבטיח לקיים מפגש עבודה עם בכירי משרדו. אולם, יום לפני המפגש שנועד להתקיים במרץ 2005 התקשרו מלשכת מנכ"ל המשרד וביטלו את הפגישה. לאחר מכן נקבע מועד חלופי ודרג נציגי המשרד לאיכות הסביבה שונה. המפגש נקבע לתאריך 10 באוגוסט 2005.

סוף דבר

מכל האמוניה ממשיך לפעול בנמל חיפה ולמיטב ידיעתנו, הוא פועל עדיין ללא היתר הפעלה וללא היתר בנייה. מאופן הטיפול במכל זה יש להסיק לגבי כלל הטיפול בחומרים מסוכנים במדינתנו. בזאת הננו קוראים בקריאה לכל אזרחי מדינת ישראל. כתבו מכתבים ושאלו השר לאיכות הסביבה ואת ראש הממשלה מה הם מתכוונים לעשות כדי למנוע שואה במדינת ישראל?

אנו מצדנו ממשיכים לפעול. נדווח לכם בקרווב על המשך פעילותינו.

הכותב הינו פיסיקאי אשר פרש מרפא"ל בשנת 1993 על רקע חשיפת אי-סדרים חמורים. כיום הינו חבר בהנהלת עמותת אומ"ץ ואחראי על קידום פרויקטים.